

KRZYSZTOF KRÓLCZYK*

Polityka dynastyczna cesarza Septymiusza Sewera (193–211 r.)

The Dynastic Policy of Septimius Severus (AD 193–211)

Streszczenie: Niniejszy tekst został poświęcony polityce dynastycznej prowadzonej przez cesarza Septymiusza Sewera, panującego w latach 193–211. W pierwszym okresie wojen domowych, które wybuchły po zamordowaniu Kommodusa, Sewer ofiarował godność młodszego współrządcy (cezara) namiestnikowi Brytanii – Klodiuszowi Albinowi. Było to jednak działanie obliczone na krótki okres, dopóki nie zostanie pokonany przeciwnik Sewera na Wschodzie – Pesceniusz Niger. Kiedy to nastąpiło, Septymiusz Sewer podjął natychmiast aktywne działania zmierzające do ugruntowania nowej, założonej przez siebie dynastii. W tym celu cesarz ogłosił fikcyjną adopcję własnego rodu do *gens Antoniniana*, a następnie swojego starszego syna, Karakallę, uczynił młodszym rangą współrządcą z tytułem cezara (w 196 roku), co *de facto* oznaczało zerwanie przymierza z Albinem. Już po ostatecznym pokonaniu namiestnika Brytanii i zdobyciu przez Sewera pełni władzy w Cesarstwie Karakalla został mianowany augustem (w 198 roku); stał się zatem, przynaj-

---

* Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Umultowska 89 D, 61-614 Poznań, krolczyk@amu.edu.pl, ORCID: 0000-0002-0923-0940.

mniej nominalnie, równorzędnym władcą Imperium. Równocześnie w tym samym roku młodszy syn Sewera, Geta, otrzymał godność cezara, a w 209 roku tytuł augusta. Od tego też czasu aż do śmierci Sewera w 211 roku w Imperium Romanum panowało trzech augustów, po raz pierwszy w dziejach. Polityka dynastyczna prowadzona przez Septymiusza Sewera, silnie zespolona z prowadzoną przezeń polityką zewnętrzną, choć nie we wszystkich aspektach ostatecznie zakończona sukcesem, okazała się całkiem skuteczna: wykreowana przez Lepcycanina dynastia pozostała u władzy w Imperium Romanum aż do 235 roku.

Abstract: This text has been devoted to the dynastic policy of the emperor Septimius Severus. Appointed emperor on April 9th, 193, Septimius Severus immediately began to create his own dynasty. At the beginning of the civil war, he made Clodius Albinus, the governor of Britain, to be his co-ruler. When Niger was eventually defeated in the East, Severus resigned from cooperation with Albinus and started to promote his own family. First he made his elder son Caracalla as his co-ruler with the title of *caesar* (AD 196). Two years later Caracalla was promoted to a full-fledged co-ruler (with the title of *augustus*) while Geta became a junior-rank co-ruler (with the title of *caesar*). In AD 209 Geta earned the title of *augustus*. Since then, three *augusti*, apparently equal in power, ruled together in the Roman Empire. The dynastic policy of Septimius Severus was quite effective as the dynasty he had initiated was in power in the Roman Empire until AD 235.

Słowa kluczowe: Septymiusz Sewer, polityka dynastyczna, Cesarstwo Rzymskie.

Keywords: Septimius Severus, dynastic policy, Roman Empire.

W utworzonym przez Augusta nowym systemie sprawowania rządów w Imperium Romanum, będącym formalnie przywróconym ustrojem republikańskim (*res publica restituta*), a *de facto* – monarchią, szczególnego znaczenia nabrała polityka princepsa zmierzająca do wskazania swojego następcy. Jakkolwiek pryncypat, zakładając sprawowanie rządów przez najlepszego z obywateli, w żaden sposób nie definiował kwestii sukcesji władzy, to jednak każdy z cesarzy, od Augusta poczynając, prowadził swoistą politykę dynastyczną¹. Szczególnie aktywni na tym polu byli ci z władców, których rządy nastąpiły po wygaśnięciu poprzedniej „dynastii” cesarskiej²,

---

¹ Zob. P. Sawiński, *Sukcesja władzy cesarskiej w okresie rządów dynastii julijsko-klaudyjskiej (30 p.n.e. – 68 n.e.)*, Poznań 2016, s. 9.

² Zdaje sobie sprawę, że termin „dynastia” w kontekście cesarskiego Rzymu jest pojęciem umownym, będą go jednak używał ze względu na silne zakorzenienie w literaturze przedmiotu.

niejednokrotnie w obliczu poważnego kryzysu politycznego czy wręcz wojny domowej. Wystarczy w tym miejscu przywołać działania Wespazjana (Titus Flavius Vespasianus) i jego synów, zmierzające do ugruntowania swojej władzy i wykreowania własnej dynastii po okresie zawirowań „roku czterech cesarzy”³, czy też poczynania Nerwy (Marcus Cocceius Nerva) i Trajana (Marcus Ulpius Traianus) po gwałtownym wygaśnięciu dynastii flawijskiej⁴. Nie inaczej było i w przypadku Septymiusza Sewera (Lucius Septimius Severus)⁵, który przejął władzę w Imperium po okresie zamętu w państwie związanego z tragiczną śmiercią cesarza Kommodusa (Marcus Aurelius Commodus Antoninus). Władca ten (sc. Sewer), jak zaświadcniają zachowane testimonia źródłowe, prowadził nader aktywną politykę dynastyczną. Jej analizie będzie poświęcony niniejszy tekst.

Swoje rozważania chciałbym rozpocząć od wydarzenia, które rozegrało się w dniu 9 kwietnia 193 roku w *Carnuntum*, będącym wówczas stolicą nadgranicznej prowincji rzymskiej Pannonia Górna (*Pannonia superior*), i które na wiele lat zdeterminowało dzieje Imperium Romanum. Tego dnia *militēs legionis XIII Geminae*, stacjonujący w twierdzy legionowej *Carnuntum*, obwołali cesarzem Lucjusza Septymiusza Sewera⁶, od 191 roku

---

³ Wspomnieć w tym miejscu trzeba choćby wzniesienie *Templum gentis Flaviae* przez cesarza Domicjana – por. E. Dąbrowa, *Templum gentis Flaviae. Pomnik polityki dynastycznej Domicjana*, Poznań 1996.

⁴ Por. np. J.D. Grainger, *Nerwa i problem sukcesji w Rzymie w latach 96–99*, Oświęcim 2017.

⁵ Na temat postaci L. Septymiusza Sewera zob. PIR²S, nr 487; D. Kienast, W. Eck, M. Heil, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, wyd. 6 zm., Darmstadt 2017, s. 149–152; także biografie cesarza: m. in. J. Hasebroek, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*, Heidelberg 1921; T. Kotula, *Septymiusz Sewer. Cesarz z Lepcis Magna*, Wrocław 1987; A.R. Birley, *Septimius Severus. The African Emperor*, wyd. 3 zm., London – New York 1999; J. Spielvogel, *Septimius Severus*, Darmstadt 2006.

⁶ Zob. *P. Dur.* 54, col. II, w. 3; Cass. Dio 74.14.3; Hdn. 2.9; SHA, *Sev.* 5.1 (tu jednak została podana błędna data proklamacji, tj. 13 sierpnia 193 r., jak również nieprawdziwa informacja, jakoby Sewera wyniosły do godności cesarskiej legiony germańskie); SHA, *Did. Iul.* 5.2; SHA, *Pesc. Nig.* 8.1; SHA, *Clod. Alb.* 1.1; SHA, *Alex. Sev.* 1.7; Aur. Vict., *Caes.* 19.4 (w tym przekazie Septymiusz Sewer został nazwany namiestnikiem Syrii; najprawdopodobniej Aureliusz Wiktor pomylił go z Pesceniuszem Nigrem); *Epit. de Caes.* 19.2 (błędnie podane miejsce proklamacji: *Sabaria*, tj. pannońska *Savaria*); Zosim. 1.8.1.

pełniącego funkcję namiestnika prowincji (*legatus pro praetore provinciae Pannoniae superioris*)⁷.

Proklamacja cesarska, dokonana przez legionistów nad środkowym Dunajem, nastąpiła w szczególnym momencie rzymskiej historii. Od kilku miesięcy w Rzymie trwał bowiem kryzys polityczny na szczytach władzy, zapoczątkowany morderstwem dokonany na cesarzu Kommodusie w dniu 31 grudnia 192 roku (a może 1 stycznia 193 roku, jeśli zbrodni dokonano już po północy)⁸. Wraz ze śmiercią Kommodusa, ostatniego przedstawiciela dynastii Antoninów, wygasła dynastia, której rządy rozpoczęły się jeszcze u schyłku I wieku po Chrystusie na tronie rzymskim. Nowym cesarzem został wybrany Pertynaks (P. Helvius Pertinax), niemniej i on został wkrótce zamordowany (28 marca 193 roku)⁹. Po jego śmierci, jak informują nas przekazy źródłowe, władza cesarska została wystawiona na licytację. Zwycięzcą, a zarazem nowym cesarzem, został bogaty senator Dydiusz Julian (Didius Iulianus)¹⁰.

Więści o kolejnych mordach dokonywanych w stolicy na osobach princepsów bardzo szybko dotarły do rzymskich prowincji, wywołując wrzenie na granicach Cesarstwa. Szczególnie istotna rola, jak się miało wkrótce okazać, przypadła jednostkom wojskowym z dwóch newralgicznych prowincji limesowych: Syrii i Pannonii Górnej, w których stacjonowały odpowiednio po cztery i trzy legiony¹¹. W pierwszej z wymienionych

⁷ Informacja na temat Septymiusza Sewera jako legata Pannonii Górnej: Cass. Dio 74.14.3; Hdn. 2.9.2 (z nieprawdziwą informacją, jakoby był on namiestnikiem całej Pannonii).

⁸ Cass. Dio 73.22.1–6; Hdn. 1.17. 8–12; SHA, *Comm. Ant.* 17.1–2.

⁹ Cass. Dio 74.9–10; Hdn. 2.5.1–9; zob. także SHA, *Pert.* 11.9–13; SHA, *Clod. Alb.* 1.1. Na temat Pertynaksa: PIR² H, nr 73; Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 145–146.

¹⁰ Cass. Dio 74.11; Hdn. 2.6.4–14; także SHA, *Did. Iul.* 2.7 i 3.2; SHA, *Pesc. Nig.* 2.1. Więcej na temat postaci Dydiusza Juliana: PIR² D, nr 77; Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 147–148; także S. Pasek, *Imperator Caesar Didius Iulianus Augustus: Seine Regentschaft und die Usurpationen der Provinzstatthalter (193 n. Chr.)*, München 2013.

¹¹ Były to – Syria: *legio III Gallica (Raphanea)*, *legio IIII Scythica (Zeugma)*, *legio X Fretensis (Jerzolima)*, *legio XVI Flavia firma (Samosata)*; Pannonia Górna: *legio I adiutrix (Brigetio)*, *legio XIII gemina (Carnuntum)*, *legio X gemina (Vindobona)*.

provincji żołnierze obwołali cesarzem syryjskiego namiestnika Gajusza Pesceniusza Nigra (C. Pescennius Niger), rezydującego w Antiochii¹², natomiast mniej więcej w tym samym czasie w Górnej Pannonii proklamowali cesarzem Septymiusza Sewera, o czym była już wyżej mowa¹³. Państwo rzymskie stanęło na krawędzi wojny domowej¹⁴.

Natychmiast po wyborze Septymiusz Sewer rozpoczął przygotowania do zbrojnego marszu na Rzym, który został propagandowo i eufemistycznie nazwany „najszcześniejszą ekspedycją miejską” (*expeditio felicissima Urbica*)¹⁵. Celem ekspedycji było oczywiście usunięcie cesarza Dydiusza Juliana i przejście przez Sewera pełni władzy w Imperium Romanum. W ramach wspomnianych przygotowań górnopannoński legat pragnął zapewnić sobie poparcie dowódców wojsk stacjonujących w sąsiednich prowincjach iliryskich, co mu się dość łatwo udało¹⁶, jak również zebrać odpowiednią liczbę oddanych sobie żołnierzy dla osiągnięcia szybkiego i stosunkowo łatwego zwycięstwa w Rzymie oraz zapewnić im odpowiednie zaplecze logistyczne¹⁷. Również i tu osiągnął sukces, gdyż poparły go wszystkie legiony naddunajskie i nadreńskie¹⁸. Niezwykle istotną kwestią stało się również odpowiednie zabezpieczenie planowanej ekspedycji od strony zachodniej

¹² Cass. Dio 74.14. 3–4; Hdn. 2.8.6; SHA, *Pesc. Nig.* 2.1 i 8.1; SHA, *Did. Iul.* 5.2; SHA, *Clod. Alb.* 1.1; SHA, *Alex. Sev.* 1.7; na temat Pesceniusza Nigra zob. także PIR² P, nr 183; Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 153–154.

¹³ Przekazy źródłowe informują nas, że pierwszy wystąpił Pesceniusz Niger, natomiast proklamacja Septymiusza Sewera była reakcją na tę usurpację. Oczywiście nie jest to prawdą (już choćby ze względów czasowych należy wykluczyć taki scenariusz – nie było bowiem możliwości, by Sewer w ciągu niespełna dwóch tygodni dowiedział się o morderstwie dokonanym na Pertynaksie i – będącej reakcją na to wydarzenie – usurpacji Pesceniusza Nigra w Antiochii), a jedynie wersją wydarzeń spisaną przez zwycięski w wojnie domowej obóz sewerian.

¹⁴ Na ten temat por. ostatnio D. Janiszewska, *Wojna domowa w Rzymie w latach 193–197*, Poznań 2010 (z dalszą literaturą przedmiotu).

¹⁵ Por. AE 1914, 248; AE 1985, 829.

¹⁶ Hdn. 2.10.1.

¹⁷ Powołano wówczas urząd *praepositus annonae expeditionis felicissimae urbicae*, który pełnił M. Rossius Vitulus (AE 1914, 248).

¹⁸ Wykaz tych jednostek: K. Królczyk, *Propagatio Imperii. Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera (193–211 r.)*, wyd. 2 popr., Oświęcim 2016, s. 24.

i północno-zachodniej. Dlatego też prawie natychmiast Septymiusz Sewer nawiązał kontakt z Decymusem Klodiuszem Albinem (D. Clodius Albinus), ówczesnie namiestnikiem Brytanii, a zarazem afrykańskim krajanem Lepcycanina¹⁹. Rozmowy te zakończyły się ostatecznie sukcesem. Albinus opowiedział się po stronie Sewera, w zamian za to otrzymał godność młodszego (rangą) współrządcy Imperium z tytułem *caesar*²⁰. Chronologia tych rozmów wymyka się dokładnemu poznaniu, niemniej jest rzeczą pewną, że w momencie, kiedy Septymiusz Sewer wyruszał z *Carnuntum* na Rzym, rozpoczynając zarazem swoją *expeditio Urbica*, porozumienie z Albinem było już faktem.

Ofiarowanie namiestnikowi Brytanii tytułu *cezara* możemy uznać za pierwszy krok Septymiusza Sewera w kreowaniu własnej polityki dynastycznej i to jeszcze zanim senat w Rzymie uznał go oficjalnie za legalnego princepsa, co dokonało się w początkach czerwca 193 roku²¹. Dwie zapewne przyczyny skłoniły Sewera do podjęcia takiej decyzji. Pierwsza została już wyżej wspomniana – w obliczu czekającej go walki z Dydiuszem Julianem konieczne stało się zabezpieczenie północno-zachodniej flanki; zresztą niewykluczone jest, że do Septymiusza Sewera doszła już wówczas informacja o proklamacji cesarskiej Pesceniusza Nigra, która dokonała się w Antiochii nad Orontesem. Dłuższa wojna domowa stawała się zatem coraz bardziej realna, a zmotywowany sojusznik, który w tym momencie – przynajmniej teoretycznie – mógł liczyć na objęcie schedy po Septymiuszu Sewerze, był

---

¹⁹ Na temat postaci Klodiusza Albinusa, urodzonego w *Hadrumetum* w Afryce, zob. PIR² C, nr 1186; L. Schumacher, *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus (193–197 n. Chr.)*, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz” 2003, t. 50, s. 355–369; Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 154–155.

²⁰ Cass. Dio 74.15.1–2; Hdn. 2.15.1–5; SHA, *Sev.* 6.9–10; SHA, *Clod. Alb.* 10.3; zob. także Birley, *Septimius Severus...*, s. 98. Nie jest natomiast prawdą, że w tym samym czasie, co proklamowanie przez wojska cesarzem Sewera i Nigra, również i Albinus został obwołany przez legiony cesarzem, jak postulują niektóre przekazy źródłowe (Cass. Dio 74.14.3; SHA, *Clod. Alb.* 1.1; SHA, *Pesc. Nig.* 8.1) i niektórzy ze współczesnych autorów (M. Cary, H.H. Scullard, *Dzieje Rzymu od czasów najdawniejszych do Konstantyna*, t. 1–2, wyd. 2, Warszawa 2001, t. 2, s. 299; A. Ziółkowski, *Historia powszechna. Starożytność*, Warszawa 2009, s. 811). Taka kolejność wydarzeń jest również efektem manipulacji zwycięskiego obozu Septymiusza Sewera.

²¹ Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 149.

bardzo pożądanym. Przyczyna druga to małość synów Sewera. Starszy z nich, dziś najczęściej znany pod imieniem Karakalli, w momencie proklamacji ojca w *Carnuntum* liczył zaledwie pięć lat (urodził się 4 kwietnia 188 roku w *Lugdunum*)²², młodszy Geta – jeszcze mniej, gdyż tylko cztery lata (urodził się 27 maja 189 roku w Mediolanie)²³. Trudno więc było, przynajmniej na razie, wiązać z nimi jakieś daleko idące plany dynastyczne, tym bardziej że w tym momencie wynik wojny domowej nie był z góry przesądzony.

Analiza zachowanych testimoniów źródłowych pokazuje, że Klodiusz Albinus oprócz wspomnianego już uzyskania godności młodszego rangą współrządcy Sewera (*cezara*)²⁴ otrzymał również *imperium proconsu-*

---

²² Datę dzienną podaje kalendarz *Feriale Duranum* (*P. Dur.* 54, col. II, w. 2), natomiast Kasjusz Dio (79.6.5) przekazuje nam długość życia późniejszego cesarza (miał żyć 29 lat i cztery dni). Z kolei w relacji biogramu cesarskiego w „Historia Augusta” (SHA, *Ant. Car.* 9.1) Karakalla w momencie śmierci (217 r. po Chr.) miał mieć 43, co jest oczywistym błędem. W żywocie Septymiusza Sewera (SHA, *Sev.* 16.3) pojawiła się informacja, że w chwili, gdy Karakalla uzyskiwał godność *augusta*, tj. w 198 r. po Chr., miał lat 13. W związku z powyższym część uczonych przyjmuje, że Karakalla rzeczywiście urodził się w 186 r. po Chr. (P. von Rohden, *Aurelius* (Nr. 46), RE II, 1896, col. 2434–2453, col. 2439; D.C. MacKenzie, *The Reign of Caracalla*, Ann Arbor 1949, s. 3), jednak zdecydowana większość opowiada się za 188 r. (Hasebroek, *Untersuchungen...*, s. 12; M.L. Meckler, *Caracalla and His Late-Antique Biographer: A Historical Commentary on the Vita Caracalli in the Historia Augusta*, Michigan 1994, s. 1; Kotula, *Septymiusz Sewerus...*, s. 31; A.R. Birley, *Caracalla 211–217*, [w:] *Die römischen Kaiser. 55 historische Portraits von Caesar bis Iustinian*, red. M. Clauss, München 1997, s. 185). Zob. też interesujące rozważania G. Alföldy’ego, *Nox dea fit lux! Caracallas Geburtstag*, [w:] *Historiae Augustae Colloquium Barcinonense*, red. G. Bonamente, M. Mayer, Bari 1996, s. 9–36, który zdołał przekonująco wykazać, że cesarz, urodzony w 188 r. po Chr., oficjalnie dodał sobie dwa lata, tj. „postarzył się”. *Lugdunum* jako miejsce urodzenia Karakalli: *Epit. de Caes.* 21.1.

²³ SHA, *Ant. Geta* 3.1; por. też Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 160.

²⁴ Oprócz wspomnianych wyżej świadectw autorów (zob. wyżej, przyp. 20), dokumentują to *testimonia* epigraficzne (np. CIL VIII 01482 = 15504, 1549, 17726; CIL XIII 1753; CIL XIV 1325; CIL XVI 134 – AE 1926, 144; AE 1934, 280; AE 1979, 462; AE 1992, 1611) i numizmatyczne (np. RIC IV.1, *Clodius Albinus*, nr 1–12A, 22–24, 50, 62–63). Zarówno w tym przypadku, jak i w następnych, kiedy odwoływać się będą do świadectw epigraficznych i numizmatycznych, podawać będą jedynie kilka wybranych przykładów, potwierdzających interesujący mnie fakt historyczny, nie roszcząc sobie jednak pretensji do przytoczenia wszystkich dziś znanych testimoniów źródłowych.

*lare*²⁵ oraz włączył do swej tytulatury imię Septimius: od tej pory w oficjalnych tekstach epigraficznych²⁶ oraz w legendach na monetach²⁷ występował jako Decimus Clodius Septimius Albinus Caesar. Co więcej, w roku 194 wspólnie z Septymiuszem Sewerem Albinus pełnił urząd konsula (przebywając na terenie prowincji *Britannia*)²⁸. Okazuje się jednak, że jego wywyższenie nie było całkowite. Nie uzyskał bowiem władzy trybuńskiej (*tribunicia potestas*), ani nie został przez Sewera adoptowany, jak to było w zwyczaju w dobie panowania Antoninów (czyli tzw. cesarzy adopcyjnych), kiedy to cesarz – wskazując swojego następcę – jednocześnie go adoptował²⁹. Może to dowodzić, że zamiary Sewera w stosunku do Albinusa nie były do końca szczerze i były obliczone jedynie na krótki przedział czasowy. Ten ostatni, jak już wspomniano, przynajmniej teoretycznie mógł liczyć na zdobycie pełnej władzy w Imperium, ale tylko w sytuacji, gdyby Sewer zginął bądź zmarł w trakcie trwania wojny domowej³⁰.

Tymczasem prowadzona w szybkim tempie *expeditio Urbica* przybrała pozytywny obrót. Pierwszy z przeciwników Septymiusza Sewera, efemeryczny cesarz Dydiusz Julianus, 1 czerwca 193 roku został ogłoszony wrogiem publicznym, a następnie zamordowany (najpewniej 2 czerwca). W tym samym dniu, kiedy detronizowano Juliana, senat oficjalnie uznał Sewera za princepsa³¹. Wkrótce rozpoczął się kolejny etap wojny domowej, tj. kampania przeciw Pesceniuszowi Nigrowi, nazywana w źródłach epigraficznych *expeditio felicissima Asiana*³². Ekspedycja ta zakończyła się *de facto*

²⁵ Schumacher, *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus...*, s. 360–361, 368.

²⁶ Zob. np. CIL VI 724; CIL VIII 1482, 1549; CIL XIII 1753; CIL XIV 1325; CIL XVI 134.

²⁷ Np. RIC IV.1, *Clodius Albinus*, nr 2–12A, 22–24, 50, 62–63. Co ciekawe, na niektórych monetach *gentilicium* Septimius pozostało w tytulaturze Klodiusza Albina nawet po zerwaniu układu z Sewerem i proklamowaniu się przez namiestnika Brytanii augustem (na ten temat zob. niżej) – np. np. RIC IV.1, *Clodius Albinus*, nr 13–21, 25–27, 31–49, 64.

²⁸ Np. CIL XIII 6740 b; CIL XVI 134; AE 1992, 1611.

²⁹ Schumacher, *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus...*, s. 368.

³⁰ Ibidem, s. 363.

³¹ Cass. Dio 74.17.4–5; Hdn. 2.12.6–7; SHA, *Sev.* 5.10–6.1; SHA, *Did. Iul.* 8.6–8.

³² CIL II 4114; AE 1985, 829.

z chwilą śmierci Nigra w kwietniu 194 roku³³. W tym momencie sojusznik w Brytanii nie był już dłużej Sewerowi potrzebny.

Wkrótce nastąpił kolejny etap w kreowaniu seweriańskiej polityki dynastycznej, stanowiący odejście od dotychczasowej działań Lepcytantina. Rozpoczął się on w czasie tzw. pierwszej wojny partyjskiej, w źródłach nazywanej również *expeditio Mesopotamena*, toczonej w roku 195 na pograniczu partyjskim³⁴. W jej trakcie, najprawdopodobniej w ówczesnej cesarskiej rezydencji w *Nisibis*, Septymiusz Sewer podjął trzy niezwykle istotne decyzje, bardzo ważne z punktu widzenia prowadzonej przezeń polityki dynastycznej. Pierwszą z nich, niemającą jak dotąd precedensu, było przeprowadzenie fikcyjnej adopcji swojej osoby i całej cesarskiej rodziny do rodu Antoninów (*gens Antoniniana*)³⁵. Mianowicie Sewer ogłosił się synem nieżyjącego już cesarza, „boskiego” Marka Aureliusza (*divus Marcus*), co zarazem implikowało, że równocześnie stał się wnukiem „boskiego” Antoninusa Piusa, prawnukiem „boskiego” Hadriana, praprawnukiem „boskiego” Trajana, prapraprawnukiem „boskiego” Nerwy, a zarazem bratem Kommodusa. W przypadku ostatniego z wymienionych trzeba było jeszcze dokonać dodatkowej manipulacji, to jest cofnąć potępienie jego pamięci (tzw. *damnatio memoriae*), uchwalone tuż po zamordowaniu cesarza w dniu 1 stycznia 193 roku; wkrótce zresztą Sewer posunął się o krok dalej, składając senatorów do ogłoszenia Kommodusa „boskim” (*divus*)³⁶. Miał zatem nie tylko „boskiego” ojca i „boskich” przodków, ale i „boskiego” brata. W ten sposób nowy pan Imperium pociągnął niezwykle długą nić tradycji,

---

³³ Informacje źródłowe na temat śmierci Pesceniusza Nigra (różniące się nieco w szczegółach): Cass. Dio 75.8. 3; Hdn. 3.4.6; SHA, *Pesc. Nig.* 5.8.

³⁴ Zob. K. Królczyk, *Propagatio Imperii...*, s. 30–67.

³⁵ Cass. Dio 76.7.4; 77.9.4; SHA, *Sev.* 11.3–4; SHA, *Ant. Geta* 2.2; Aur. Vict., *Caes.* 20.30. Przekazy Kasjusza Diona i SHA (*vita Severi*) wskazywałyby, że fikcyjna adopcja dokonała się dopiero w 197 r., po pokonaniu Klodiusza Albina. Jednak właściwą datę przynosi nam inskrypcja ILS 8805, datowana na okres przed grudniem 195 r. Zob. też Schumacher, *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus...*, s. 364–365.

³⁶ Na temat pośmiertnych losów Kommodusa por. K. Królczyk, *Pomiędzy damnatio memoriae a consecratio. Potępienie pamięci i ubóstwienie w walce politycznej w Rzymie w okresie Sewerów (193–235 po Chr.)*, [w:] *Damnatio memoriae w europejskiej kulturze politycznej*, red. R. Gałąj-Dempniak, D. Okoń, M. Semczyszyn, Szczecin 2011, s. 80–81 i 85.

łączącą jego osobę z założycielem dynastii Antoninów i zarazem scalającą w jedność prawie sto lat rzymskiej historii. Od tej pory nieodłącznym elementem seweriańskich inskrypcji stała się niezwykle rozbudowana filiacja, sięgająca najczęściej aż do cesarza Nerwy³⁷. Zmieniono również – i była to druga decyzja Sewera – imię starszego z synów cesarza, tj. Karakalli. Pierwotnie nazywał się on Septimius Bassianus, natomiast od drugiej połowy 195 roku stał się oficjalnie Markiem Aureliuszem Antoninusem (M. Aurelius Antoninus)³⁸.

Trzecią z istotnych decyzji Septymiusza Sewera, podjętych w trakcie ekspedycji mezopotamskiej, było nadanie jego żonie Julii Domnie honorowego tytułu *mater castrorum*. Dokonało się to 14 kwietnia 195 roku³⁹. Jak się wydaje, poprzez takie działanie cesarz mógł świadomie nawiązywać do osoby swojego przybranego, adopcyjnego ojca i jego najbliższej rodziny.

³⁷ Por. np. AE 1893, 84 (*Neapolis*, Italia): *Imp(erator) Caesar divi M(arci) / Antonini Pii Germ(anici) Sarm(atici) / filius divi Commodi fratler divi Antonini Pii nepos / divi Hadriani pronepos / divi Traiani Parthici / abnep(os) divi Nervae adnep(os) / L(ucius) Septimius Severus Pius / Pertinax Aug(ustus) Arabicus / Adiabenicus Parthic(us) maxim(us) / pontif(ex) max(imus) trib(unicia) potest(ate) X / imp(erator) XI co(n)s(ul) III p(ater) p(atriciae) proco(n)s(ul) [...]*.

³⁸ Hdn. 3.10.5 i liczne świadectwa epigraficzne (np. AE 1971, 28).

³⁹ Powyższą datę ustala się na podstawie informacji przekazanych przez źródła papirologiczne (BGU II 362, wersy 15–17) i epigraficzne (inskrypcja CIL VIII 26498: *Pro salute Imp(eratoris) Caesaris L(uci) Septimi Severi Pertinacis Aug(usti) Parthici Arabic[i] Parthici Adiaben[ici] pont(ificis) max(imi)] tri[b(uniciae) pote]st(at)is III co(n)s(ulis) II p(atris) p(atriciae) [[et Decimi Clodii Septimi Albini Caes(aris)]] et Iuliae [Domnae Aug(ustae) matris castr]orum opus templi Saturni quod L(ucius) O(ctavius) Victor Roscianus [---] ex summa honoris [---] taxatis HS quinquaginta milib(us) n(ummum) mu[3]julius suis ad perficiendum id opus HS centum mil(ia) n(ummum) legavit qua summa ab heredibus [sol]uta et publice inlata pagus et civitas Thuggensis d(ecreto) d(ecurionum) dedicavit) – zob. E. Kettenhofen, *Die syrischen Augustae in der historischen Überlieferung. Ein Beitrag zum Problem der Orientalisierung*, Bonn 1979, s. 79–81; A. Lichtenberger, *Severus Pius Augustus. Studien zur sakralen Repräsentation und Rezeption der Herrschaft des Septimius Severus und seine Familie (193–211 n. Chr.)*, Leiden 2011, s. 359–360. Za datą późniejszą (14 kwietnia 197 r.) opowiada się jedynie M. Heil, choć przytoczone przezeń argumenty nie brzmią przekonująco (M. Heil, *Clodius Albinus und der Bürgerkrieg von 197*, [w:] *Staatlichkeit und politisches Handeln in der römischen Kaiserzeit*, red. H.-U. Wiemer, Berlin – New York 2006, s. 73–74).*

Wiemy bowiem, że honorowy tytuł „matki obozów” po raz pierwszy został nadany Faustynie Młodszej, żonie Marka Aureliusza⁴⁰.

Wymienione powyżej działania podjęte przez Septymiusza Sewera miały przede wszystkim na celu dać pełną legitymizację jego rządowi (wszak sam był do niedawna uzurpatorem, w dodatku niewywodzącym się ze starej arystokracji rzymskiej) oraz stworzyć wokół niego i członków jego najbliższej rodziny swoistą aurę religijnego wywyższenia, wykreowania idei „boskości” nowego domu panującego (*domus divina*), a także – co również nie jest bez znaczenia – wskazać na silne więzy, które łączyły cesarza i jego bliskich, w tym Julię Domnę, towarzyszkę cesarskich ekspedycji, z walczącymi pod jego rozkazami żołnierzami⁴¹, bezpośrednio wdrażającymi w czyn seweriańską politykę rozszerzania granic Cesarstwa Rzymskiego (*propagatio Imperii*)⁴². W ten oto sposób w powziętych przez Septymiusza Sewera ważnych decyzjach, zresztą jak zobaczymy – nie po raz ostatni, prowadzona przezeń polityka dynastyczna niezwykle silnie spłotła się z jego polityką zewnętrzną, jak również – a przynajmniej do pewnego stopnia – z polityką religijną.

Jest rzeczą bardzo prawdopodobną, że ogłaszając publicznie powzięte przez siebie w trakcie wyprawy mezopotamskiej decyzje, w tym zwłaszcza adopcję do rodu Antoninów, Septymiusz Sewer był całkowicie zdecydowany na zerwanie z Klodiuszem Albinem, który – jak pamiętamy – był nadal młodszym rangą współrządcą Imperium. Wkrótce zresztą stało się to faktem, a cesarską decyzję przypieczętowało ogłoszenie Karakalli współrządcą Sewera z tytułem *caesar*. Postanowienie w tej materii ogłoszono w 196 roku, najprawdopodobniej w kwietniu tego roku w *Viminacium* w Mezji Górnej⁴³. Niektórzy uczeni stoją jednak na stanowisku,

---

⁴⁰ Zob. M.A. Speidel, *Faustina – mater castrorum. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte*, „Tyche” 2012, t. 27, s. 127–152.

⁴¹ W. Kuhoff, *Zur Titulatur der römischen Kaiserinnen während der Prinzipatszeit*, „Klio” 1993, t. 75, s. 252; B. Levick, *Julia Domna. Syrian Empress*, London – New York 2007, s. 42.

⁴² Szczegółowo na ten temat: K. Królczyk, *Propagatio Imperii...*, passim.

⁴³ SHA, *Sev.* 10.3 i 16.3; por. też Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 156.

że decyzja ta zapadła znacznie wcześniej, tj. podczas pobytu cesarza na Wschodzie⁴⁴.

Nowy współrządcą imperium, choć młodszy rangą od Septymiusza Sewera, został prawie natychmiast zaprezentowany na ówczesnych „środkach masowego przekazu”, tj. przede wszystkim na monetach⁴⁵ i w inskrypcjach⁴⁶. W ślad za uzyskaniem „awansu” na młodszego współrządcę swojego ojca Karakalla otrzymał też następujące godności i tytuły: *imperator designatus*⁴⁷ (również w formie *imperator destinatus*⁴⁸, pojawiły się także monety z legendą DESTINATO IMPERAT⁴⁹), *princeps iuventutis*⁵⁰, *pontifex*⁵¹, *sodalis Augustalis*⁵² i wreszcie – najrzadszy z poświadczonych tytułów – *particeps imperii*⁵³. Co ciekawe, w tej części seweriańskiej polityki dynastycznej został na razie całkowicie pominięty młodszy z cesarskich synów – Geta.

Wszystkie zaszczyty, które poczynając od roku 196 otrzymywał Karakalla, oznaczały już teraz jednoznacznie, że w polityce dynastycznej Septymiusza Sewera zaszła radykalna zmiana. Cesarz ostatecznie zrezygnował ze współpracy z Klodiuszem Albinem, który – po tym, jak w 194 roku został pokonany Pesceniusz Niger – stał się dlań niepotrzebnym już balastem. Jak się wydaje, uhonorowanie Karakalli, które przecież oznaczało, że Albinus musiał się pozbyć ostatecznych złudzeń co do swoich szans na objęcie władzy po Sewerze, obliczone było na sprowokowanie namiestnika Brytanii do otwartego wystąpienia przeciw Lepcytaninowi⁵⁴. Tak też rzeczywiście się stało – Albinus proklamował się augustem, chyba już pod koniec

⁴⁴ Por. Birley, *Septimius Severus...*, s. 122 (datuje to wydarzenie na wiosnę 195 r.); S. Soproni, *Die Cäsarwürde Caracallas und die syrische Kohorte von Szentedre*, „Alba Regia” 1980, t. 18, s. 43.

⁴⁵ Np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 1–16.

⁴⁶ Np. CIL III 154, 243, 12120, 12123; CIL XIII 1754; AE 1971, 28.

⁴⁷ Np. CIL III 12120, 12123

⁴⁸ Np. CIL III 243; CIL XIII 1754.

⁴⁹ Np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 6.

⁵⁰ Np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 329, 398.

⁵¹ Np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 6–16.

⁵² Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 156.

⁵³ CIL VIII 12211.

⁵⁴ Schumacher, *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus*, s. 368.

195 roku⁵⁵, a na przełomie 196 i 197 roku doszło do ostatecznej rozgrywki pomiędzy nim a Sewerem (*expeditio felicissima Gallica*⁵⁶), w rezultacie której, tuż po bitwie pod *Lugdunum* w lutym 197 roku, namiestnik Brytanii i niedoszły cesarz w jednej osobie popełnił samobójstwo⁵⁷, względnie został zamordowany przez ścigających go żołnierzy przeciwnika⁵⁸, jedynowładcą w Imperium pozostał zaś Septymiusz Sewer.

Kolejny etap w realizowanej przez Septymiusza Sewera polityce zmierzającej do zbudowania własnej dynastii rozegrał się w początkach 198 roku i wykazywał również bardzo silne związki z prowadzoną przez princepsa polityką zewnętrzną. W trakcie tzw. II wojny partyjskiej⁵⁹, już po zdobyciu Ktezyfontu w styczniu 198 roku, na gruzach partyjskiej stolicy cesarz podjął kolejną niezwykle ważną decyzję. Ogłosił bowiem, że jego starszy syn – M. Aureliusz Antoninus (Karakalla), który prawie dwa lata wcześniej – jak pamiętamy – został obdarzony godnością cezara (*caesar*), od tej chwili stanie się równoprawnym współrządcą (z przysługującym mu tytułem *augustus*) princepsa. Tym razem nie pominięto już młodszego cesarskiego syna: P. Septymiusz Geta w tym samym momencie został uznany przez Sewera za młodszego współrządcę w randze cezara⁶⁰. Państwo rzymskie miało zatem trzech cesarzy: dwóch równorzędnych (przynajmniej nominalnie) cesarzy-augustów oraz jednego niższego ranga, z tytułem *caesar*. Z tej okazji Septymiusz Sewer rozdał swoim żołnierzom hojne *donativa*⁶¹. Wraz z „awansem” synów Sewera „awansowała” również Julia Domna, od 195 roku tytułowana „Matką obozów” (*mater castrorum*). Poczynając od 198 roku, cesarzowa była dodatkowo honorowana jako „Matka augusta

---

⁵⁵ Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 155.

⁵⁶ *Testimonia* źródłowe potwierdzające tę nazwę: CIL II 4114; AE 1914, 248.

⁵⁷ Tak Cass. Dio 76.6.1–8, 76.7.3.

⁵⁸ Hdn. 3.7.2–7.

⁵⁹ Na ten temat zob. K. Królczyk, *Propagatio Imperii...*, s. 68–96.

⁶⁰ SHA, *Sev.* 16.3–4: *ob quae etiam filium eius Bassianum Antoninum, qui Caesar appellatus iam fuerat, annum XIII. agentem participem imperii dixerunt milites. Getam quoque, minorem filium, Caesarem dixerunt, eundem Antoninum, ut plerique in litteras tradunt, appellantes.* W przekazie tym zwraca uwagę błędnie podany wiek Karakalli – miał on bowiem w tym momencie niespełna 10 lat, a nie – jak podaje *scriptor* – lat 13 (zob. też wyżej, przyp. 22).

⁶¹ SHA, *Sev.* 16.5.

i cezara” (*mater augusti et caesaris*)⁶². Tradycyjnie już opisane tu działania Septymiusza Sewera miały na celu umocnienie jego władzy w Imperium Romanum i wpisywały się równocześnie w konsekwentnie prowadzoną przezeń od początku panowania politykę dynastyczną.

Zwycięstwo nad Partami oficjalnie świętowano w dniu 28 stycznia. Wybór takiej właśnie daty nie był przypadkowy i włączał się również – przynajmniej po części – w seweriańską politykę dynastyczną. Oto bowiem na dzień 28 stycznia, ale równo 100 lat wcześniej (w 98 roku po Chrystusie), przypadał początek rządów (*dies imperii*) cesarza Trajana, który w oficjalnej propagandzie cesarskiej był jednym z „boskich” przodków Septymiusza Sewera, co z wielką mocą podkreślały oficjalne napisy, w których Septymiusz Sewer często występował jako *divi Traiani adnepos*⁶³. Corocznie też w dniu 28 stycznia składano w Rzymie specjalną ofiarę zwierzęcą: krowa miała upamiętniać wiktorie odnoszone przez Septymiusza Sewera, natomiast byk miał przywoływać pamięć „boskiego” Trajana, pogromcy Daków i Partów, zdobywcy Ktezyfontu, „prapradziada” obecnie panującego władcy.

Zarówno Karakalla, jak i Geta natychmiast zostali oficjalnie włączeni w celebrowanie zwycięstwa partyjskiego, świętowanego jako *Victoria Parthica Maxima*. Starszy z braci, Karakalla, otrzymał *cognomen ex virtute*, nawiązujące wprost do odniesionego przez Rzymian zwycięstwa nad Wologozesem, tj. *Parthicus Maximus*. Poświadczono jest ono zarówno w materiale numizmatycznym⁶⁴, jak i epigraficznym⁶⁵, choć zdaniem części uczonych tytuł ten używany był przez Karakallę, przynajmniej przed 211 rokiem, w sposób nieformalny⁶⁶. Wizerunek młodego augusta pojawiał się też czę-

⁶² Zob. np. CIL VIII 17872. Por. też Kettenhofen, *Die syrischen Augustae...*, s. 84–85; Levick, *Julia Domna...*, s. 82.

⁶³ Zob. P. Kneissl, *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser. Untersuchungen zu den Siegerbeinamen des ersten und zweiten Jahrhunderts*, Göttingen 1969, s. 145; Kotula, *Septymiusz Sewerus...*, s. 48.

⁶⁴ Np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 54–55, 63, 65, 321–322.

⁶⁵ Np. AE 1973, 226.

⁶⁶ Por. Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 157, gdzie jest mowa o tym, iż Karakalla przyjął oficjalnie tytuł *Parthicus Maximus* dopiero w dniu 4 lutego 211 r., a więc z chwilą śmierci Septymiusza Sewera (jednak bez podania odniesień źródłowych i jakichkolwiek argumentów na poparcie takiej tezy). Osobiście nie widzę żadnych powodów, by negować wcześniejsze oficjalne używanie przez młodego augusta wyżej wymienionego

sto na monetach upamiętniających zwycięstwo rzymskie nad Partami. Na jednej z emisji tak Sewer, jak i Karakalla, ukazani wspólnie na awersie, zostali nazwani IMPP INVICTI PII AVG⁶⁷. Wreszcie Karakalla został najprawdopodobniej przedstawiony na łuku Septymiusza Sewera w Rzymie w scenach, w których prowadzi on jeńca partyjskiego⁶⁸.

W przypadku Gety nie poświadczono – jak dotąd – przyznanego mu zwycięskiego przydomka *Parthicus Maximus*, niemniej wkrótce po odniesionej wiktorii partyjskiej zaczęły pojawiać się monety, na których młody cesarz pojawiał się jednoznacznie w kontekście rzymskiego triumfu nad Partami⁶⁹. Być może również i jego postać pojawiła się na rzymskim łuku Septymiusza Sewera⁷⁰.

Tradycyjnie zmiany w hierarchii w rodzinie cesarskiej zostały zaprezentowane na emisjach monetarnych i w oficjalnych tekstach epigraficznych, a młodzi „księżęta” otrzymywali coraz to nowe zaszczyty. Starszy z braci najpóźniej w 199 roku został członkiem kolegium *Fratres Arvales*⁷¹, w tym też roku otrzymał honorowy tytuł *Pater Patriae*⁷². Z kolei Geta, najpewniej jeszcze w 198 roku, otrzymał godność *princeps iuventutis*⁷³ oraz

---

cognonem ex virtute, tym bardziej że pojawił się on w oficjalnych inskrypcjach i na wybija-nych w rzymskiej mennicy monetach.

⁶⁷ RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 311.

⁶⁸ Zob. panel 16 łuku Septymiusza Sewera (numeracja według: R. Brilliant, *The Arch of Septimius Severus in the Roman Forum*, Rome 1967). Por. również S. Elliott, *Septimius Severus in Scotland. The Northern Campaigns of the First Hammer of the Scots*, Barnsley 2018, Plate 5 (inna scena). Identyfikacja postaci nie jest jednak całkowicie pewna.

⁶⁹ Np. <http://www.wildwinds.com/coins/ric/geta/i.html> [dostęp: 5.08.2018 r.]; zdjęcie monety: http://www.wildwinds.com/coins/ric/geta/_kilbiani_SNGLewis_1466var.jpg – na rewersie monety, wybitej w lidyjskiej miejscowości *Nikaia-Kilbiani*, został ukazany Geta dosiadający konia i tratujący żołnierza partyjskiego; z kolei na awersie pojawia się legenda Λ. CEII. GETAC KAL., co jednoznacznie datuje monetę na okres po 198 r., ale przed 209 r., kiedy to Geta został augustem, o czym jeszcze będzie mowa poniżej).

⁷⁰ Elliott, *Septimius Severus in Scotland...*, Plate 5.

⁷¹ Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 156.

⁷² Ibidem; por. też AE 1996, 968.

⁷³ Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 160 (autorzy sądzą, że stało się to – być może – już jesienią 197 r., niemniej wynika to z faktu, że na ten okres przesuwa ją – w moim odczuciu błędnie – odniesienie przez Rzymian wiktorii partyjskiej). Por. też np. RIC IV.1, *Geta*, nr 15–18 (monety datowane na ok. 200–202 r.).

pontifeksa⁷⁴. W 201 roku Karakalla został mianowany *consul designatus*⁷⁵, a w roku następnym sprawował swój pierwszy konsulat (razem z Septymiuszem Sewerem); liczył wówczas 13 lat⁷⁶. Drugi konsulat Karakalli przypadł na rok 205, a jego kolegą na urzędzie był wówczas – po raz pierwszy – cesarz Geta⁷⁷. Obaj bracia raz jeszcze sprawowali wspólnie konsulat, mianowicie w roku 208⁷⁸, w tym samym roku, w którym rozpoczęta została wyprawa zbrojna do Brytanii (*expeditio falicissima Britannica*). Trzeba jednak zaznaczyć, że pod pozorami tej zgodnej współpracy już wówczas kryły się sympomy postępującej nienawiści pomiędzy braćmi.

Elementem polityki dynastycznej, prowadzonej przez cesarza z *Lepcis Magna*, było również zaaranżowanie małżeństwa Karakalli z Plautillą (Fulvia Plautilla⁷⁹), córką wpływowego prefekta gwardii pretoriańskiej, Plautcjana (C. Fulvius Plautianus⁸⁰). Nastąpiło to po powrocie ze Wschodu do Rzymu, wiosną 202 roku, zresztą łącznie ze świętowaniem wiktorii partyjskiej oraz decennaliów – dziesięciolecia rządów Septymiusza Sewera⁸¹. Wybito z tej okazji liczne monety, w tym i te, które głosiły hasło PROPAGO IMPERI⁸², bardzo mocno zbliżone w swojej wymowie do wspomnianej już koncepcji *propagatio Imperii*, tj. rozszerzania granic Cesarstwa. Widzimy, że po raz kolejny w krokach podejmowanych przez Septymiusza Sewera

⁷⁴ Zob. np. RIC IV.1, *Caracalla*, nr 6; por. też Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 157 (podobna uwaga co w przypisie poprzednim).

⁷⁵ Np. CIL VI 1030 (201 r.).

⁷⁶ Np. AE 1969/70, 173; AE 1996, 1157; AE 2014, 948.

⁷⁷ Zob. np. CIL III 14356^{3a}.

⁷⁸ Zob. np. AE 1974, 484.

⁷⁹ Na temat Plautilli zob. PIR²F, nr 564; Kienast, Eck, Heil, *Römische Kaisertabelle...*, s. 161.

⁸⁰ Por. PIR²F, nr 554; M. Corbier, *Plautien, comes de Septime-Sévère*, [w:] *Mélanges de philosophie, de littérature et d'histoire ancienne offerts à Pierre Boyancé*, Rom 1974, s. 213–218.

⁸¹ Ślub Karakalli i Plautilli: Cass. Dio 76.14.5 i 77.1.2; Hdn. 3.10.5. – *Decennalia*: Cass. Dio 77.1.1–5; Hdn. 3.10.1–2. Por. też Hasebroek, *Untersuchungen*, s. 129; Birley, *Septimius Severus*, s. 144–145; D. Janiszewska, *Decennalia cesarza Septymiusza Sewera i ślub Karakalli – bogactwo w służbie ideologii dynastycznej*, [w:] *Zbytek i ubóstwo w starożytności i średniowieczu*, red. L. Kostuch, K. Ryszewska, Kielce 2010, s. 195–203.

⁸² RIC IV.1, *Caracalla*, nr 67, 362, 578A.

połączona została polityka zewnętrzna z kreowaną przez cesarza polityką dynastyczną. Cesarz dawał mieszkańcom Imperium niezwykle jasny i czytelny sygnał: oto państwo rzymskie powiększało się nie tylko dzięki wiktoryom militarnym, odnoszonym nad wrogami zewnętrznymi, ale i poprzez harmonijny rozwój całej *domus divina*. Septymiusz Sewer dbał zatem – jako *propagator Imperii* – o pełny rozwój Cesarstwa, a więc zarówno o powiększanie jego terytorium, co było przecież obowiązkiem każdego władcy⁸³, jak i o powiększanie rodziny panującej, wywodzącej się z *gens Septimia*, nowej dynastii cesarskiej. Szczęście i pomyślność rodziny cesarza, jak również pojawienie się jej nowych członków (na razie jedynie żony młodszego augusta, Plautilli, a w niedługiej zapewne przyszłości spodziewanego potomka młodej pary), powinny się zatem przekładać na harmonijny rozwój całego Imperium Romanum.

Ostatni akt seweriańskiej polityki dynastycznej dokonał się w trakcie *expeditio felicissima Britannica*, tj. kampanii brytyjskiej, którą Rzymianie prowadzili w latach 208–211⁸⁴. Tradycyjnie już towarzyszyli w niej Septymiuszowi Sewerowi obaj cesarscy synowie, Karakalla i Geta, jak również Julia Domna, przecież nie bez powodu tytułowana *mater castrorum*. Zresztą, jeśli wierzyć przekazom źródłowym, jedną z głównych przyczyn podjęcia przez starzejącego się princepsa decyzji o wyruszeniu z wyprawą zbrojną do Brytanii było dążenie do wyrwania obu młodzieńców z Rzymu, którego atmosfera – w opinii Sewera – sprzyjała eskalacji dawno już istniejącego konfliktu między braćmi⁸⁵.

W trakcie ekspedycji brytyjskiej młodszy syn Septymiusza Sewera, P. Septymiusz Geta, został oficjalnie uznany za współrządcę Imperium Romanum i otrzymał godność augusta (*augustus*). Oznaczało to, że od tego momentu Imperium Romanum posiadało, bodaj po raz pierwszy w dziejach, trzech władców o przynajmniej nominalnej władzy (*Augusti tres*). Wyniesienie Gety do godności *augusta* dokonało się najpewniej pod koniec 209 roku, po zakończeniu zwycięskiej kampanii skierowanej przeciw plemionom kaledońskim i prowadzonej na terytorium dzisiejszej Szkocji. Co

---

⁸³ K. Królczyk, *Propagatio Imperii*, s. 10–11.

⁸⁴ Na ten temat zob. ibidem, s. 195–232; Elliott, *Septimius Severus in Scotland...*

⁸⁵ Cass. Dio 77.11.1; Hdn. 3.14.2.

prawda Anthony R. Birley jest przekonany, że uczynienie Gety augustem nastąpiło jednak nieco później, tj. dopiero w momencie, gdy Karakalla wyruszał sam na kolejną wyprawę przeciw plemionom brytyjskim w drugiej połowie 210 roku⁸⁶, jednak opinia ta nie jest przekonująca. Pierwszym bowiem dokumentem, w którym Geta występuje oficjalnie jako *augustus*, jest dyplom wojskowy datowany na 7 stycznia 210 roku⁸⁷. Należy przy tym uwzględnić okoliczność, że dyplom ten został wystawiony w Rzymie, tzn. trzeba wziąć pod uwagę czas, który był konieczny, by informacja o „awansie” Gety dotarła z Brytanii do Wiecznego Miasta. Z całą zatem pewnością powinniśmy datować to wydarzenie na schyłek 209 roku.

Wyniesienie Gety do godności augusta oznaczało również „awans” Julii Domny, do tej pory tytułowanej – jak już wcześniej była o tym mowa – „matką augusta i cezara” (*mater augusti et caesaris*). Poczynając od 209 roku, w jej tytulaturze pojawia się określenie „matki (dwóch) augustów” – *mater Augg(ustorum duorum)*⁸⁸.

Awans polityczny Gety został prawie natychmiast odnotowany w emisjach monetarnych. Na awersach wybijanych wówczas w mennicy rzymskiej monet widzimy podobiznę najmłodszego z augustów z towarzyszącą jej legendą IMP CAES P SEPT GETA PIVS AVG⁸⁹, a po proklamacji rzymskiego zwycięstwa nad plemionami brytyjskimi – P SEPT GETA PIVS AVG BRIT⁹⁰.

O politycznym „awansie” Gety zaświadczenia również inskrypcje, choć trzeba pamiętać, że w większości z nich imię Gety wraz z jego tytulaturą, w tym i tą najnowszą, potwierdzającą, że jest trzecim augustem, zostało usunięte po jego śmierci w wyniku ogłoszenia przez Karakallę potępienia pamięci zamordowanego brata. Szczególnie ciekawa jest inskrypcja odnaleziona w Grosskrotzenburgu (w pobliżu Frankfurtu nad Menem). Wystawił ją Q. Aiacius Modestus Crescentianus, ówczesny namiestnik prowincji *Germania superior*, a uczynił to za pomyślność, zwycięstwo i szczęśliwy

⁸⁶ Birley, *Septimius Severus...*, s. 186–187.

⁸⁷ RMD III 191.

⁸⁸ Np. CIL III 10109.

⁸⁹ RIC IV.1, *Geta*, nr 67–69a, 70b–73.

⁹⁰ RIC IV.1, *Geta*, nr 69b–070a, 74–93A.

powrót trzech augustów, tj. Septymiusza Sewera i jego synów, a także Julii Domny do Rzymu⁹¹.

Musimy w tym miejscu skonstatować, że po raz kolejny zwycięstwo Rzymian nad wrogiem zewnętrznym zostało wykorzystane przez Septymiusza Sewera do umocnienia swych planów dynastycznych, podobnie zresztą, jak to było 11 lat wcześniej po pokonaniu Partów, kiedy to – jak pamiętamy – godność augusta uzyskał w Ktezyfonie starszy syn princepsa, Karakalla. Było to również niezwykle istotne z powodu niegasnącego konfliktu między Karakallą a Getą, którego nie udało się jak dotąd, wbrew nadziejom starego cesarza, załagodzić w trakcie kampanii brytyjskiej. W oficjalnej propagandzie, widocznej między innymi w materiale numizmatycznym, wszyscy trzej augustowie przedstawiani są jako zwycięzcy nad barbarzyńcami (w tym wypadku – mieszkańcami północnej części Brytanii), którzy przynoszą Imperium Romanum upragnioną wiktoryę oraz zapewniają Cesarstwu zgodne rządy i wieczystą szczęśliwość⁹².

Refleksy tej seweriańskiej propagandy powszechnego szczęścia widoczne są nawet w dziele *De pallio*, autorstwa Tertuliana (Quintus Septimus Florens Tertullianus), chrześcijańskiego pisarza, który był współczesny Septymiuszowi Sewerowi. Tertulian opisuje wspaniałą rozwój państwa rzymskiego pod rządami trzech augustów, tj. Sewera, Karakalli i Gety, pi-

---

⁹¹ CIL XIII 7417: *Pro salute et Victoria et / reditu Imp(eratorum) Caess(arum) L(uci) / Septimi Severi Pertinacis et M(arci) Aureli Antonini / et P(ubli) Septimi [[G[etae]]] Piorum / Aug(ustorum) et Iuliae Domnae / Augustae matris Aug(ustorum) et / [ca]strorum Q(uintus) Aiacius / [Mo]destus Crescential[nus] leg(at)us G(ermaniae) s(uperioris) num(ini?) d[evotus]*.

⁹² Por. Legendy VICTORIAE BRITannica (np. RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 302); CONCORDIA AVGVSTORVM (np. RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 255), FELICITAS SAECVLI (np. RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 263 – na tej monecie ukazani są zarówno Sewer, jak i obaj jego synowie), FELICITAS PVBLICA (np. RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 262), AETERNITAS IMPERII (np. RIC IV.1, *Septimius Severus*, nr 250–2). Szerzej na ten temat zob. K. Balbuza, *Concordia, aeternitas imperii i kwestie dynastyczne w mennicznym programie ideologicznym okresu pierwszych Sewerów*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2015, t. 12, s. 61–83.

sząc między innymi o „potrójnej sile obecnych rządów” (*praesentis imperii triplex uirtus*)⁹³.

Septymiusz Sewer zmarł w *Eboracum* w dniu 4 lutego 211 roku⁹⁴. Obaj bracia, Karakalla i Geta, pospiesznie zakończyli wojnę w Brytanii i podążyli do Rzymu, by tam wspólnie objąć rządy⁹⁵. Zdawać się mogło, że seweriańska polityka dynastyczna znalazła swój szczęśliwy finał. Odpowiedź na pytanie, czy tak rzeczywiście było, stanowić będzie zarazem podsumowanie niniejszych rozważań.

Obaj augustowie po powrocie do Rzymu nie potrafili jednak dojść między sobą do porozumienia, a eskalacja istniejącego pomiędzy braćmi konfliktu znalazła swój tragiczny finał pod koniec 211 roku, kiedy to Karakalla zamordował swojego młodszego brata i przeprowadził potępienie jego pamięci⁹⁶. Jeszcze wcześniej, bo już w 205 roku, a więc jeszcze za życia ojca, Karakalla doprowadził do wygnania swej żony Plautilli na wyspę Liparę (nie mając z nią potomka)⁹⁷; wkrótce po śmierci Septymiusza Sewera, tj. w początkach 211 roku, została ona zamordowana⁹⁸. W tych dwóch aspektach polityka dynastyczna Lepcycjanina zakończyła się, jak widać, jednoznacznie porażką. Z drugiej jednak strony Karakalla, pierworodny syn Sewera, bez przeszkód zdołał utrzymać się na rzymskim tronie, a dynastia

---

⁹³ Tert., *De pallio* 2.7 (*Sed uanum iam antiquitas, quando curricula nostra coram. Quantum reformauit orbis saeculum istud! Quantum urbium aut produxit aut auxit aut reddidit praesentis imperii triplex uirtus! Deo tot Augustis in unum fauente, quot census transcripti, quot populi repurgati, quot ordines illustrati, quot barbari exclusi! Reuera orbis cultissimum huius imperii rus est, eradicato omni aconito hostilitatis et cacto et rubo subdolae familiaritatis conuulso, et amoenus super Alcinoi pometum et Midae rosetum. Laudans igitur orbera mutantem, quid denotas hominem?*).

⁹⁴ Cass. Dio 77.15.2–3; Hdn. 3.15.2; Aurl. Vict., *Caes.* 20.27; SHA, *Sev.* 19.1.

⁹⁵ Zawarcie pokoju z plemionami w Brytanii: Cass. Dio 78.1.1; Hdn. 3.15.6; powrót do Rzymu: Hdn. 3. 15.7.

⁹⁶ Zamordowanie Gety: Cass. Dio 78.2.1–6; Hdn. 4.4.3; SHA, *Sev.* 21.7; SHA, *Ant. Car.* 2.4. Na temat tzw. *damnatio memoriae* Gety zob. K. Królczyk, *Pomiędzy damnatio memoriae a consecratio*, s. 88; F. Krüpe, *Die damnatio memoriae. Über die Vernichtung von Erinnerung. Eine Fallstudie zu Publius Septimius Geta (198–211 n. Chr.)*, Gutenberg 2011, s. 195–244 (z przytoczeniem świadectw źródłowych i literatury przedmiotu).

⁹⁷ Cass. Dio 77.6.3.

⁹⁸ Cass. Dio 78.1.2.

Sewerów, zapoczątkowana w 193 roku przez Septymiusza, miała włączyć w Imperium Romanum aż do 235 roku. I jeśli nawet wśród panujących wówczas princepsów znalazł się cesarz nienależący do *gens Septimia* – a był nim Makryn (M. Opellius Macrinus) – to jednak i on pragnął być uważany za jednego z Sewerów. W tym celu, naśladowując zresztą założyciela dynastii, przygotowywał swoją adopcję do rodu Sewerów, a do swej tytułatury włączył imię Septimius (była to swego rodzaju *imitatio Severi*)⁹⁹. Z kolei do imienia syna, Diadumeniana (M. Opellius Diadumenianus), dodany został człon Antoninus¹⁰⁰.

Biorąc to wszystko pod uwagę, należy uznać, że polityka dynastyczna Septymiusza Sewera, choć nie we wszystkich aspektach ostatecznie zakończona sukcesem, okazała się całkiem skuteczna. Na zakończenie niniejszych rozważań chciałbym zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt seweriańskiej polityki zmierzającej do wykreowania i umocnienia własnej dynastii, kilkakrotnie podnoszony już zresztą powyżej. Otóż Septymiusz Sewer, bodaj jako pierwszy władca Cesarstwa Rzymskiego, tak silnie połączył prowadzoną przez siebie politykę dynastyczną z polityką zewnętrzną i z odnoszonymi zwycięstwami nad zewnętrznymi wrogami Rzymu. Ich widocznym skutkiem było utworzenie nowych prowincji, a co za tym idzie – wzrost terytorialny rzymskiego Imperium, które osiągnęło wówczas swój największy zasięg w historii. Pomyślność cesarskiej rodziny, owej *domus divina*, honorowanej we wszystkich częściach państwa rzymskiego, stawała się zarazem, przynajmniej w oficjalnym przekazie propagandowym, gwarantem pomyślności i rozwoju całego Imperium Romanum.

---

⁹⁹ Cass. Dio 79.16.2 i 79.37.5; SHA, *Macr.* 11.2. – Świadectwa epigraficzne: m.in. CIL III 10644; AE 1953, 11; AE 1980, 716. – *Testimonia* numizmatyczne: m.in. RIC IV.2, *Macrinus*, nr 1–99. Zob. też P.D. Dyląga, *Cesarz Makryn. W cieniu wojen i uzurpacji*, Kraków 2010, s. 71–72.

¹⁰⁰ Zob. np. RIC IV.2, *Diadumenian*, nr 101–102, 107–111, 114–118; CIL XIV 4393; AE 1987, 1129. – W materiale inskrypcyjnym w tytułaturze Diadumeniana pojawiało się również sporadycznie imię Severus: por. CIL XV 7331.